

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI

Dövlətin ali qanunudur, ali hüquqi qüvvəyə malikdir və həmin dövlətin siyasi, hüquqi və iqtisadi sistemlərin əsaslarını təsbit edir, vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarını elan edir və zəmanət verir. Konstitusiya sözünün hərfi mənası “**qurmaq, yaratmaq, əsasını qoymaq**” deməkdir.

AR Prezidenti Heydər Əliyevin sədrliyi ilə AR-nın yeni Konstitusiya layihəsini hazırlayan komissiya tərəfindən hazırlanmış, 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmişdir.

- ▶ 1995-ci il noyabrın 27-dən qüvvəyə minmişdir.
- ▶ 2002-ci il avqustun 24-də ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş **dəyişikliklərlə**.
- ▶ 2009-cu il martın 18-də ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş **əlavə və dəyişikliklərlə**.
- ▶ 2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş **əlavə və dəyişikliklərlə**.

dəyişikliklərlə.

Azərbaycan xalqı özünün çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrini davam etdirərək, “AR-nın dövlət müstəqilliyi haqqında” Konstitusiya aktında əks olunan prinsipləri əsas götürərək, bütün cəmiyyətin və hər kəsin firavanlığının təmin edilməsini arzulayaraq, ədalətin, azadlığın və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsini istəyərək, keçmiş, indiki və gələcək nəsillər qarşısında öz məsuliyyətini anlayaraq, suveren hüququndan istifadə edərək, təntənəli surətdə aşağıdakı niyyətlərini bəyan edir:

- Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq;
- Konstitusiya çərçivəsində demokratik quruluşa təminat vermək;
- vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinə nail olmaq;
- xalqın iradəsinin ifadəsi kimi, qanunların aliliyini təmin edən hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq;
- ədalətli iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq, hamının layiqli həyat səviyyəsini təmin etmək;
- ümumbəşəri dəyərlərə sadıq olaraq, bütün dünya xalqları ilə dostluq, sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq və bu məqsədlə qarşılıqlı fəaliyyət göstərmək.

Yuxarıda sadalanan ülvəniyyətlərlə ümumxalq səsverməsi - referendum yolu ilə bu Konstitusiya qəbul edilir.

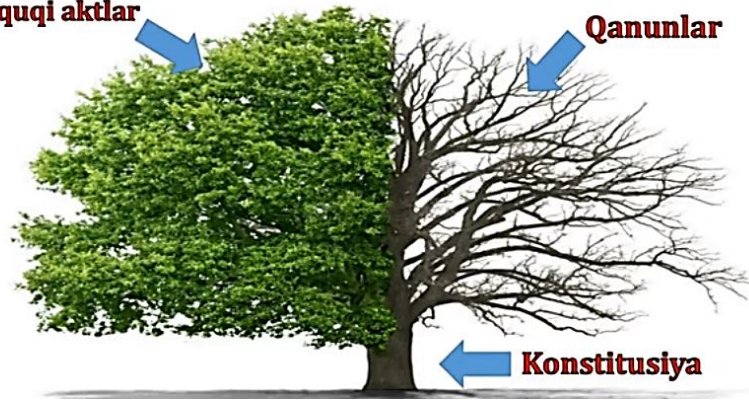
Qeyd: AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI 158 maddə 12 fəsil 5 bölmdən ibarətdir.

Konstitusiya qanunları - ali hüquqi qüvvəyə malikdir. Onların içərisində ilk növbədə əsas insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını təsbit edən, ictimai quruluşun əsaslarını, dövlətin formasını tənzimləyən, dövlət orqanlarının təşkili və fəaliyyətinin prinsiplərini müəyyən edən konstitusiya adlananları qeyd etmək lazımdır. Bəzən onu əsas qanun adlandırırlar. AR konstitusiyasına MM-in 95 səs çoxluğu ilə qəbul etdiyi əlavələrdir.

Qanun — hüquq normalarının sistemli toplusu olub, cəmiyyətdə yaranan ictimai münasibətləri tənzimləyir və insanları hüquq pozuntusundan qoruyur həmçinin, qoyulan qadağalara əməl etməyən şəxslərin cəzalandırılmasını müəyyən edir.

**Digər normativ
hüquqi aktlar**

Qanunlar

Konstitusiya

BİRİNCİ BÖLMƏ: ÜMUMİ MÜDDƏALAR

- I fəsil. XALQ HAKİMİYYƏTİ
- II fəsil. DÖVLƏTİN ƏSASLARI

İKİNCİ BÖLMƏ: ƏSAS HÜQUQLAR, AZADLIQLAR VƏ VƏZİFƏLƏR

- III fəsil. ƏSAS İNSAN VƏ VƏTƏNDAŞ HÜQUQLARI VƏ AZADLIQLARI
- IV fəsil. VƏTƏNDAŞLARIN ƏSAS VƏZİFƏLƏRİ

ÜÇÜNCÜ BÖLMƏ: DÖVLƏT HAKİMİYYƏTİ

- V fəsil. QANUNVERİCİLİK HAKİMİYYƏTİ
- VI fəsil. İCRA HAKİMİYYƏTİ
- VII fəsil. MƏHKƏMƏ HAKİMİYYƏTİ

VIII fəsil. NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI

DÖRDÜNCÜ BÖLMƏ: YERLİ ÖZÜNÜİDARƏETMƏ

- IX fəsil. BƏLƏDİYYƏLƏR

BEŞİNCİ BÖLMƏ: HÜQUQ VƏ QANUN

- X fəsil. QANUNVERİCİLİK SİSTEMİ
- XI fəsil. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASINDA DƏYİŞİKLİKLƏR
- XII fəsil. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASINA ƏLAVƏLƏR

BİRİNCİ BÖLMƏ

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

I fəsil

XALQ HAKİMİYYƏTİ

M a d d ə 1 . Hakimiyyətin mənbəyi

I.AR-da dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi **Azərbaycan xalqıdır.**

II.Azərbaycan xalqı AR ərazisində və ondan kənarında yaşayan, Azərbaycan dövlətinə və onun qanunlarına tabe sayılan AR vətəndaşlarından ibarətdir; bu isə beynəlxalq hüquqla müəyyənləşdirilmiş normaları istisna etmir.

M a d d ə 2 . Xalqın suverenliyi

I.Sərbəst və müstəqil öz müqəddəratını həll etmək və öz *idarəetmə formasını* müəyyən etmək Azərbaycan xalqının suveren hüququdur.

II.Azərbaycan xalqı öz suveren hüququnu bilavasitə ümumxalq səsverməsi - referendum və **ümumi, bərabər və birbaşa** seçki hüququ əsasında **sərbəst, gizli və şəxsi səsvermə** yolu ilə seçilmiş nümayəndələri vasitəsi ilə həyata keçirir.

Qeyd:

Referendumu təyin edir ya Prezident yada Milli Məclis

Sənədlərin dəyişdirilməsi referendumu isə yalnız Milli Məclis təyin edir

M a d d ə 3 . Ümumxalq səsverməsi-referendum yolu ilə həll edilən məsələlər

I.Azərbaycan xalqı öz **hüquqları və mənafeləri** ilə bağlı olan hər bir məsələni referendumla həll edə bilər.

II.Aşağıdakı məsələlər **yalnız referendumla həll oluna bilər:**

- 1)AR Konstitusiyasının qəbul edilməsi və ona dəyişikliklər edilməsi;
- 2)AR-nın dövlət sərhədlərinin dəyişdirilməsi.

III.Aşağıdakı məsələlər üzrə **referendum keçirilə bilməz:**

- 1)vergilər və dövlət büdcəsi;
- 2)amnistiya və əfv etmə;
- 3)seçilməsi, təyin edilməsi və ya təsdiq edilməsi müvafiq olaraq qanunvericilik və (və ya) icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilmiş vəzifəli şəxslərin seçilməsi, təyin edilməsi və ya təsdiq edilməsi.

Konstitusiyaya dəyişiklik və ya dəyişiklik və əlavələr ancaq referendumla həyata keçirilir

-Prezident və Milli məclis Konstitusiya Məhkəməsi ilə Referendumla çıxarılır

Konstitusiyaya əlavələr-Konstitusiya qanunu şəklində həyata keçirilir

-Əvvəlcə Milli məclis 95 səs çoxluğu ilə Prezidentə göndərir Prezident imzalayır.Sora 6 aydan sora Milli məclis yenidən 95 səs çoxluğu ilə Prezidentə göndərir Əgər Prezident imzalarsa bu zaman qüvvəyə minir.

Xalq səsvermə ilə seçir:

- 1.Prezident**
- 2.Deputatlar**
- 3.Bələdiyyələr**

Qısa qeyd:

Referendum – AR Konstitusiyası ilə müəyyən edilən məsələlər üzrə vətəndaşların səsverməsidir.

Ümumi Seçki hüququ - İrəqindən, milliyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və başqa ictimai birliklərə mənsubiyyətindən və ya digər statusundan asılı olmayaraq AR vətəndaşlarının seçmək, seçilmək və referendumda iştirak etmək hüququ vardır.

Bərabər Seçki Hüququ - Vətəndaşlar seçkilərdə və referendumda bərabər əsaslarla iştirak edirlər. Hər bir səsvermə zamanı hər bir vətəndaşın bir səsi vardır. Vətəndaşların hər bir səsi eyni hüquqi qüvvəyə malikdir.

Birbaşa Seçki Hüququ - Vətəndaşlar seçkilərdə namizədin lehinə, referendumda çıxarılan məsələnin lehinə və ya əleyhinə şəxsən səs verirlər. Başqa şəxslərin yerinə səs vermək qadağandır. Başqalarının əvəzinə səs verən və ya bunun üçün şərait yaradan vətəndaşlar Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində və ya İnzibati Xətalər Məcəlləsində göstərilən məsuliyyətə cəlb olunurlar.

Amnistiya - fərdi qaydada müəyyən edilməyən şəxslər barəsində Milli Məclis tərəfindən qəbul edilir. (kütləvi olaraq)

Əfvətmə - fərdi qaydada müəyyən edilmiş şəxs barəsində Prezident tərəfindən həyata keçirilir.

M a d d ə 4 . Xalqı təmsil etmək hüququ

Xalqın seçdiyi səlahiyyətli nümayəndələrindən başqa heç kəsin xalqı təmsil etmək, xalqın adından danışmaq və xalqın adından müraciət etmək hüququ yoxdur.

M a d d ə 5 . Xalqın vahidliyi

I. Azərbaycan xalqı vahiddir.

II. Azərbaycan xalqının vahidliyi Azərbaycan dövlətinin təməlini təşkil edir. AR bütün Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının ümumi və bölünməz vətənidir.

M a d d ə 6 . Hakimiyyətin mənimsənilməsinə yol verilməməsi

I. Azərbaycan xalqının heç bir hissəsi, sosial qrup, təşkilat və ya heç bir şəxs hakimiyyətin həyata keçirilməsi səlahiyyətini mənimsəyə bilməz.

II. Hakimiyyətin mənimsənilməsi xalqa qarşı ən ağır cinayətdir.

Qeyd: Dövlət və Respublikanın fərqi

Dövlət-Ölkənin daxilində!(Dövlət hər kəsin hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinə təminat verilir)

Respublika-Ölkənin xaricində!(AR onun ərazisindən kənarında müvəqqəti və ya daimi yaşayan AR vətəndaşlarının hüquqi müdafiəsinə təminat verir və onlara hakimlik edir)

II f ə s i l

DÖVLƏTİN ƏSASLARI

M a d d ə 7 . Azərbaycan dövləti

I.Azərbaycan dövləti **demokratik, hüquqi, dünyəvi, unitar** respublikadır.(DDHU)

II.Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti daxili məsələlərdə yalnız hüquqla, xarici məsələlərdə isə yalnız Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn müddəalarla məhdudlaşır.

III.Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipi əsasında təşkil edilir:

-qanunvericilik hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi həyata keçirir;

-icra hakimiyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə mənsubdur (və bunu Nazirlər kabineti həyata keçirir.)

-məhkəmə hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri həyata keçirir.

IV.Bu Konstitusiyanın müddəalarına əsasən qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri qarşılıqlı fəaliyyət göstərir və öz səlahiyyətləri çərçivəsində müstəqildirlər.

M a d d ə 8 . Azərbaycan dövlətinin başçısı

I.Azərbaycan dövlətinin başçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidentidir. O, ölkənin daxilində və xarici münasibətlərdə Azərbaycan dövlətini təmsil edir.

II.Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan xalqının vahidliyini təcəssüm etdirir və Azərbaycan dövlətçiliyinin varisliyini təmin edir.

III.Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin, ərazi bütövlüyünün və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə riayət olunmasının təminatçısıdır.

IV.Azərbaycan Respublikasının Prezidenti məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısıdır.

M a d d ə 9 . Silahlı Qüvvələr

I.Azərbaycan Respublikası öz təhlükəsizliyini və müdafiəsini təmin etmək məqsədi ilə Silahlı Qüvvələr yaradır. Silahlı Qüvvələr Azərbaycan Ordusundan və başqa silahlı birləşmələrdən ibarətdir.

II.Azərbaycan Respublikası başqa dövlətlərin müstəqilliyinə qəsd vasitəsi kimi və beynəlxalq münaqişələrin həlli üsulu kimi müharibəni rədd edir.

III.Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Ali baş komandanıdır.

M a d d ə 10 . Beynəlxalq münasibətlərin prinsipləri

Azərbaycan Respublikası başqa dövlətlərlə bə münasibətlərini hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarında nəzərdə tutulan prinsiplər əsasında qurur.

M a d d ə 11 . Ərazi

I.Azərbaycan Respublikasının ərazisi **vahiddir, toxunulmazdır və bölünməzdir.**(VTB)

II.Azərbaycan Respublikasının daxili suları, Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına mənsub olan bölməsi, Azərbaycan Respublikasının üzərindəki hava məkanı Azərbaycan Respublikası ərazisinin tərkib hissəsidir.

III.Azərbaycan Respublikasının ərazisi özgəninkiləşdirilə bilməz. Azərbaycan Respublikası öz ərazisinin heç bir hissəsini heç bir şəkildə kimsəyə vermir; yalnız Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı ilə Azərbaycanın bütün əhalisi arasında referendum keçirmək yolu ilə Azərbaycan xalqının iradəsi əsasında dövlət sərhədləri dəyişdirilə bilər.

M a d d ə 12 . Dövlətin ali məqsədi

I.İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir.

II. Bu Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir.

M a d d ə 1 3 . Mülkiyyət

I. Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur.

II. Mülkiyyət dövlət mülkiyyəti, xüsusi mülkiyyət və bələdiyyə mülkiyyəti növündə ola bilər.

III. Mülkiyyətdən insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları, cəmiyyətin və dövlətin mənafeləri, şəxsiyyətin ləyaqəti əleyhinə istifadə edilə bilməz.

M a d d ə 1 4 . Təbii ehtiyatlar

Təbii ehtiyatlar hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqlarına və mənafeələrinə xələl gətirmədən Azərbaycan Respublikasına mənsubdur.

M a d d ə 1 5 . İqtisadi inkişaf və dövlət

I. Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyatın inkişafı müxtəlif mülkiyyət növlərinə əsaslanaraq xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət edir.

II. Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri əsasında sosial yönümlü iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır, azad sahibkarlığa təminat verir, iqtisadi münasibətlərdə inhisarçılığa və haqsız rəqabətə yol vermir.

M a d d ə 1 6 . Sosial inkişaf və dövlət

I. Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır.

II. Azərbaycan dövləti mədəniyyətin, təhsilin, səhiyyənin, elmin, incəsənətin inkişafına yardım göstərir, ölkənin təbiətini, xalqın tarixi, maddi və mənəvi irsini qoruyur.

M a d d ə 1 7 . Ailə, uşaqlar və dövlət

I. Cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir.

II. Uşaqların qayğısına qalmaq və onları tərbiyə etmək valideynlərin borcudur. Bu borcun yerinə yetirilməsinə dövlət nəzarət edir.

III. Valideynləri və ya qəyyumları olmayan, valideyn qayğısından məhrum olan uşaqlar dövlətin himayəsindədirlər.

IV. Uşaqları onların həyatına, sağlamlığına və ya mənəviyyətinə təhlükə törədə bilən fəaliyyətə cəlb etmək qadağandır.

V. 15 yaşına çatmamış uşaqlar işə götürülə bilməzlər.

VI. Uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə dövlət nəzarət edir.

Qeyd:

Maddə 17 Ailə, uşaqlar və dövlət- Uşaqların qayğısına qalmaq və onları tərbiyə etmək valideynlərin borcudur.

Maddə 34 Nikah hüququ - Uşaqlara qayğı göstərmək, onları tərbiyə etmək valideynlərin həm hüququ, həm də borcudur.

M a d d ə 1 8 . Din və dövlət

I. Azərbaycan Respublikasında din dövlətdən ayrılır. Bütün dini etiqadlar qanun qarşısında bərabərdir.

II. İnsan ləyaqətini alçaldan və ya insanpərvərlik prinsiplərinə zidd olan dinlərin (dini cərəyanların) yayılması və təbliği qadağandır.

III. Dövlət təhsil sistemi dünyəvi xarakter daşıyır.

M a d d ə 1 9 . Pul vahidi

I.AR-nın pul vahidi manatdır.

II.Pul nişanlarının tədavülə buraxılması və tədavüldən çıxarılması hüququ yalnız Mərkəzi Banka mənsubdur. AR-nın Mərkəzi Bankı dövlətin müstəsna mülkiyyətindədir. (özləşdirilə bilməz)

III.AR-nın ərazisində manatdan başqa pul vahidlərinin ödəniş vasitəsi kimi işlədilməsi qadağandır.

M a d d ə 2 0 . Dövlətin borclarına qoyulan məhdudiyətlər

Azərbaycan dövlətinə qarşı qiyama və dövlət çevrilişinə kömək məqsədi ilə alınmış borclar Azərbaycan Respublikası tərəfindən öhdəlik kimi qəbul edilə və ödənilə bilməz.

M a d d ə 2 1 . Dövlət dili

I.AR-nın dövlət dili Azərbaycan dilidir. AR Azərbaycan dilinin inkişafını təmin edir.

II.AR əhalinin danışdığı başqa dillərin sərbəst işlədilməsini və inkişafını təmin edir.

M a d d ə 2 2 . Paytaxt

Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhəridir.

M a d d ə 2 3 . Azərbaycan dövlətinin rəmzləri

I.AR-nın dövlət rəmzləri AR-nın Dövlət bayrağı, AR-nın Dövlət gerbi və AR-nın Dövlət himnidir.

II.AR-nın Dövlət bayrağı bərabər enli üç üfqi zolaqdan ibarətdir. Yuxarı zolaq mavi, orta zolaq qırmızı, aşağı zolaq yaşıl rəngdədir və qırmızı zolağın ortasında bayrağın hər iki üzündə ağ rəngli aypara ilə səkkizguşəli ulduz təsvir edilmişdir. Bayrağın eninin uzunluğuna nisbəti 1:2-dir.

III.AR Dövlət bayrağının və AR Dövlət gerbinin təsviri, AR Dövlət himninin musiqisi və mətni Konstitusiyaya qanunu ilə müəyyən edilir.

Bəzi maddələrin uyğunluğu

Maddə23. AR Dövlət bayrağının və AR Dövlət gerbinin təsviri, AR Dövlət himninin musiqisi və mətni [Konstitusiyaya qanunu](#) ilə müəyyən edilir.

Maddə108. Əvvəllər AR Prezidenti seçilmiş şəxsin təminatı qaydaları [Konstitusiyaya qanunu](#) ilə müəyyən edilir

Maddə134. Naxçıvan MR Konstitusiyası AR Milli Məclisinə AR Prezidenti tərəfindən təqdim edilir və [Konstitusiyaya qanunu](#) ilə təsdiq edilir.

Maddə149. Normativ hüquqi aktların dərc edilməsi qaydası [Konstitusiyaya qanunu](#) ilə müəyyən edilir

Maddə156. AR Konstitusiyasına əlavələr AR Milli Məclisində 95 səs çoxluğu ilə [Konstitusiyaya qanunu](#) şəklində qəbul edilir.

İKİNCİ BÖLMƏ

ƏSAS HÜQUQLAR, AZADLIQLAR VƏ VƏZİFƏLƏR

III f ə s i l

ƏSAS İNSAN VƏ VƏTƏNDAŞ HÜQUQLARI VƏ AZADLIQLARI

M a d d ə 2 4 . İ n s a n v ə v ə t ə n d a ş h ü q u q l a r ı n ı n v ə a z a d l ı q l a r ı n ı n ə s a s p r i n s i p i

I.İnsan ləyaqəti qorunur və ona hörmət edilir.

II.Hər kəsin doğulduğu andan toxunulmaz, pozulmaz və ayrılmaz hüquqları və azadlıqları vardır.

III.Hüquqlar və azadlıqlar hər kəsin cəmiyyət və başqa şəxslər qarşısında məsuliyyətini və vəzifələrini də əhatə edir.

Hüquqlardan sui-istifadəyə yol verilmir.

Qeyd:

Hüquqlar:

-Bərabərlik hüququ	-İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi
-Yaşamaq hüququ	-Azadlıq hüququ
-Mülkiyyət hüququ	-Əqli mülkiyyət hüququ
-Təhlükəsiz yaşamaq hüququ	-Şəxsi toxunulmazlıq hüququ
-Mənzil toxunulmazlığı hüququ	-Nikah hüququ
-Əmək hüququ	-Tətil hüququ
-İstirahət hüququ	-Sosial təminat hüququ
-Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ	-Mədəniyyət hüququ
-Sağlamlığın qorunması hüququ	-Vidən azadlığı
-Mənzil hüququ	-Təhsil hüququ
-Ana dilindən istifadə hüququ	-Şərəf və ləyaqətin müdafiəsi hüququ
- Milli mənsubiyyət hüququ	

Yalnız Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hüquqları:

- Cəmiyyətin və dövlətin siyasi həyatında iştirak hüququ
- Dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ
- Seçki hüququ
- Müraciət etmək hüququ

M a d d ə 2 5 . B ə r a b ə r l i k h ü q u q u

I.Hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir.

II.Kişi ilə qadının eyni hüquqları və azadlıqları vardır.

III.Dövlət, irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, etnik, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

IV.Heç kəsə bu maddənin III hissəsində göstərilən əsaslara görə zərər vurula bilməz, güzəştlər və ya imtiyazlar verilməz, yaxud güzəştlərin və ya imtiyazların verilməsindən imtina oluna bilməz.

V.Hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları

ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilir.

VI.Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar, onların məhdud imkanlarına görə həyata keçirilməsi çətinləşən hüquq və vəzifələrdən başqa, bu Konstitusiyada təsbit olunmuş bütün hüquqlardan istifadə edir və vəzifələri daşıyırlar.

M a d d ə 2 6 . İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi

I.Hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ vardır.

II.**Dövlət** hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə **təminat** verir.

M a d d ə 2 7 . Yaşamaq hüququ

I.Hər kəsin yaşamaq hüququ vardır.

II.Dövlətə silahlı basqın zamanı düşmən əsgərlərinin öldürülməsi, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmünə əsasən ölüm cəzasının tətbiqi və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallar istisna olmaqla, hər bir şəxsin yaşamaq hüququ toxunulmazdır.

III.Müstəsna cəza tədbiri kimi ölüm cəzası, tam ləğv edilənədək , yalnız dövlətə, insan həyatına və sağlamlığına qarşı **xüsusi ilə ağır cinayətlərə görə** qanunla müəyyən edilə bilər.

IV.Qanunla nəzərdə tutulmuş zəruri müdafiə, son zərurət, cinayətkarın yaxalanması və tutulması, həbsdə olanın həbs yerindən qaçmasının qarşısının alınması, dövlətə qarşı qiyamın yatırılması və ya dövlət çevrilişinin qarşısının alınması, ölkəyə silahlı basqın edilməsi halları istisna olmaqla insana qarşı silah işlədilməsinə yol verilmir.

M a d d ə 2 8 . Azadlıq hüququ

I.Hər kəsin azadlıq hüququ vardır.

II.Azadlıq hüququ yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada **tutulma, həbsəalma və ya azadlıqdan məhrumetmə** yolu ilə məhdudlaşdırıla bilər.

III.Qanuni surətdə AR-nın ərazisində olan hər kəs sərbəst hərəkət edə bilər, özünə yaşayış yeri seçə bilər və AR-nın ərazisindən kənara gedə bilər.

IV.AR vətəndaşlarının hər zaman maneəsiz öz ölkəsinə qayıtmaq hüququ vardır.

Qeyd:

Azadlıqlar:

-Fikir və söz azadlığı

-Vicdan azadlığı

-Sərbəst toplaşmaq azadlığı

-Məlumat azadlığı

-Yaradıcılıq azadlığı

M a d d ə 2 9 . Mülkiyyət hüququ

I.Hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır.

II.Mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir. Mülkiyyət hüququ, o cümlədən **xüsusi mülkiyyət hüququ** qanunla qorunur.

III.Hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər. Mülkiyyət hüququ mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir.

IV.Heç kəs məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz. Əmlakın tam müsadirəsinə yol verilmir. Dövlət ehtiyacları və ya ictimai ehtiyaclar üçün mülkiyyətin özgəninkiləşdirilməsinə yalnız qabaqcadan onun dəyərini ədalətli ödəmək şərti ilə yol verilə bilər.

V.Xüsusi mülkiyyət sosial öhdəliklərə səbəb olur.

VI.Sosial ədalət və torpaqlardan səmərəli istifadə məqsədi ilə torpaq üzərində mülkiyyət hüququ qanunla məhdudlaşdırıla bilər.

VII.**Dövlət** vərəsəlik hüququna **təminat** verir.

M a d d ə 3 0 . Əqli mülkiyyət hüququ

I.Hər kəsin əqli mülkiyyət hüququ vardır.

II.Müəlliflik hüququ, ixtiraçılıq hüququ və əqli mülkiyyət hüququnun başqa növləri qanunla qorunur.

M a d d ə 3 1 . Təhlükəsiz yaşamaq hüququ

I.Hər kəsin təhlükəsiz yaşamaq hüququ vardır.

II.Qanunda nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, şəxsin həyatına, fiziki və mənəvi sağlamlığına, mülkiyyətinə, mənzilinə qəsd etmək, ona qarşı zor işlətmək qadağandır.

M a d d ə 3 2 . Şəxsi toxunulmazlıq hüququ

I.Hər kəsin şəxsi toxunulmazlıq hüququ vardır.

II.Hər kəsin şəxsi və ailə həyatının sirrini saxlamaq hüququ vardır. Qanunla nəzərdə tutulan hallardan başqa, şəxsi və ailə həyatına müdaxilə etmək qadağandır. Hər kəsin şəxsi və ailə həyatına qanunsuz müdaxilədən müdafiə hüququ vardır.

III.Öz razılığı olmadan kimsənin şəxsi həyatı haqqında məlumatın toplanılmasına, saxlanılmasına, istifadəsinə və yayılmasına yol verilmir. Qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, heç kəs onun xəbəri olmadan və ya etirazına baxmadan izlənilə bilməz, video və foto çəkilişinə, səs yazısına və digər bu cür hərəkətlərə məruz qoyula bilməz.

IV.Hər kəsin yazışma, telefon danışıqları, poçt, teleqraf və digər rabitə vasitələri ilə ötürülən məlumatın sirrini saxlamaq hüququna dövlət təminat verir. Bu hüquq qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada cinayətin qarşısını almaqdan və ya cinayət işinin istintaqı zamanı həqiqəti üzə çıxarmaqdan ötrü məhdudlaşdırıla bilər.

V.Qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, hər kəs onun haqqında toplanmış məlumatlarla tanış ola bilər. Hər kəsin onun barəsində toplanmış və həqiqətə uyğun olmayan, tam olmayan, habelə qanunun tələbləri pozulmaqla əldə edilmiş məlumatların düzəldilməsini və ya çıxarılmasını (ləğv edilməsini) tələb etmək hüququ vardır.

VI.Qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, üçüncü şəxslər haqqında məlumat almaq məqsədi ilə elektron formada və ya kağız üzərində aparılan informasiya ehtiyatlarına daxil olmaq qadağandır.

VII.Məlumatın aid olduğu şəxsin buna razılığını aşkar ifadə etdiyi hallar, ayrılıq seçkiliyə yol verməmək şərti ilə anonim xarakterli statistik məlumatların emalı və qanunun yol verdiyi digər hallar istisna olmaqla, informasiya texnologiyalarından şəxsi həyata, o cümlədən əqidəyə, dini və etnik mənsubiyyətə dair məlumatların açıqlanması üçün istifadə edilə bilməz.

VIII.Fərdi məlumatların dairəsi, habelə onların emalı, toplanması, ötürülməsi, istifadəsi və mühafizəsi şərtləri qanunla müəyyən edilir.

Qeyd:

Şəxsi toxunulmazlıq hüququ vardır-**Hər kəsin**

Toxunulmazlıq hüququna malikdir-**Prezidentin**

Toxunulmazdır-**Hakimlər**

Səlahiyyət müddəti ərzində toxunulmazdır-**Baş nazir,vitse Prezident,deputatlar**

M a d d ə 3 3 . Mənzil toxunulmazlığı hüququ

I.Hər kəsin mənzil toxunulmazlığı hüququ vardır.

II.Qanunla müəyyən edilmiş hallar və ya məhkəmə qərarı istisna olmaqla, mənzildə yaşayanların iradəsi ziddinə heç kəs mənzilə daxil ola bilməz.

M a d d ə 3 4 . N i k a h h ü q u q u

I.Hər kəsin qanunla nəzərdə tutulmuş yaşa çatdıqda ailə qurmaq hüququ vardır.

II.Nikah könüllü razılıq əsasında bağlanılır. Heç kəs zorla evləndirilə (ərə verilə) bilməz.

III.Nikah və ailə dövlətin himayəsindədir. Analıq, atalıq, uşaqlıq qanunla mühafizə edilir. Dövlət çoxuşaqlı ailələrə yardım göstərir.

IV.Ər ilə arvadın hüquqları bərabərdir. Uşaqlara qayğı göstərmək, onları tərbiyə etmək valideynlərin həm hüququ, həm də borcudur.

V.Valideynlərə hörmət etmək, onların qayğısına qalmaq uşaqların borcudur. 18 yaşına çatmış əmək qabiliyyətli uşaqlar əmək qabiliyyəti olmayan valideynlərini saxlamağa borcludurlar.

M a d d ə 3 5 . Ə m ə k h ü q u q u

I.Əmək fərdi və ictimai rifahın əsasıdır.

II.Hər kəsin əməyə olan qabiliyyəti əsasında sərbəst surətdə özünə fəaliyyət növü, peşə, məşğuliyyət və iş yeri seçmək hüququ vardır.

III.Heç kəs zorla işlənilə bilməz.

IV.Əmək müqavilələri sərbəst bağlanılır. Heç kəs əmək müqaviləsi bağlamağa məcbur edilə bilməz.

V.Məhkəmə qərarı əsasında şərtləri və müddətləri qanunla nəzərdə tutulan məcburi əməyə cəlb etmək, hərbi xidmət zamanı səlahiyyətli şəxslərin əmrlərinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar işlətmək, fəvqəladə vəziyyət zamanı və hərbi vəziyyət vətəndaşlara tələb olunan işləri gördürmək hallarına yol verilir.

VI.Hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək, heç bir ayrı-seçkilik qoyulmadan öz işinə görə dövlətin müəyyənləşdirdiyi minimum əmək haqqı miqdarından az olmayan haqq almaq hüququ vardır.

VII.İşsizlərin dövlətdən sosial müavinət almaq hüququ vardır.

VIII.Dövlət işsizliyin aradan qaldırılması üçün bütün imkanlarından istifadə edir.

M a d d ə 3 6 . T ə t i l h ü q u q u

I.Hər kəsin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə tətillik hüququ vardır.

II.Əmək müqaviləsi əsasında işləyənlərin tətillik hüququ yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda məhdudlaşdırıla bilər. Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində və digər silahlı birləşmələrdə xidmət edən hərbi qulluqçular və mülki şəxslər tətillik edə bilməzlər.

III.Fərdi və kollektiv əmək mübahisələri qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada həll edilir.

IV.Qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, lokaut qadağandır.

M a d d ə 3 7 . İ s t i r a h ə t h ü q u q u

I.Hər kəsin istirahət hüququ vardır.

II.Əmək müqaviləsi ilə işləyənlərə qanunla müəyyən edilmiş, lakin gündə 8 saatdan artıq olmayan iş günü, istirahət və bayram günləri, ildə azı bir dəfə 21 təqvim günündən az olmayan ödənişli məzuniyyət verilməsi təmin edilir.

M a d d ə 3 8 . S o s i a l t ə m i n a t h ü q u q u

I.Hər kəsin sosial təminat hüququ vardır.

II.Yardıma möhtac olanlara kömək etmək ilk növbədə onların ailə üzvlərinin borcudur.

III.Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir.

IV.Təqaüdlərin və sosial müavinətlərin minimum məbləği qanunla müəyyən edilir.

V.Dövlət xeyriyyəçilik fəaliyyətinin, könüllü sosial sığortanın və sosial təminatın başqa növlərinin inkişafı üçün imkanlar yaradır.

M a d d ə 3 9 . Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ

I.Hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ vardır.

II.Hər kəsin ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq və ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ vardır.

III.Heç kəs ətraf mühitə, təbii ehtiyatlara qanunla müəyyən edilmiş hədlərdən artıq təhlükə törədə və ya zərər vura bilməz.

IV.Dövlət ekoloji tarazlığın saxlanılmasına, yabanı bitkilərin və vəhşi heyvanların qanunla müəyyən edilmiş növlərinin qorunmasına təminat verir.

M a d d ə 4 0 . Mədəniyyət hüququ

I.Hər kəsin mədəni həyatda iştirak etmək, mədəniyyət təsisatlarından və mədəni sərəfətlərdən istifadə etmək hüququ vardır.

II.Hər kəs tarixi, mədəni və mənəvi irsə hörmətlə yanaşmalı, ona qayğı göstərməli, tarix və mədəniyyət abidələrini qorumalıdır.

M a d d ə 4 1 . Sağlamlığın qorunması hüququ

I.Hər kəsin sağlamlığını qorumaq və tibbi yardım almaq hüququ vardır.

II.Dövlət müxtəlif mülkiyyət növləri əsasında fəaliyyət göstərən səhiyyənin bütün növlərinin inkişafı üçün zəruri tədbirlər görür, sanitariya-epidemiologiya salamatlığına təminat verir, tibbi sığortanın müxtəlif növləri üçün imkanlar yaradır.

III.İnsanların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə törədən faktları və halları gizlədən vəzifəli şəxslər qanun əsasında məsuliyyətə cəlb edirlər.

M a d d ə 4 2 . Təhsil hüququ

I.Hər bir vətəndaşın təhsil almaq hüququ vardır.

II.Dövlət pulsuz icbari ümumi orta təhsil almaq hüququnu təmin edir.

III.Təhsil sisteminə dövlət tərəfindən nəzarət edilir.

IV.Maddi vəziyyətdən asılı olmayaraq istedadlı şəxslərin təhsili davam etdirməsinə dövlət zəmanət verir.

V.Dövlət minimum təhsil standartlarını müəyyən edir.

M a d d ə 4 3 . Mənzil hüququ

I.Heç kəs yaşadığı mənzildən qanunsuz məhrum edilə bilməz.

II.Dövlət yaşayış binalarının və evlərin tikintisinə rəvac verir, insanların mənzil hüququnu gerçəkləşdirmək üçün xüsusi tədbirlər görür.

M a d d ə 4 4 . Milli mənsubiyyət hüququ

I.Hər kəsin milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq hüququ vardır.

II.Heç kəs milli mənsubiyyətini dəyişdirməyə məcbur edilə bilməz.

Qeyd:

Milli mənsubiyyət hüququ ana dilimizdən istifadə hüququ ilə əlaqədardır

M a d d ə 4 5 . Ana dilindən istifadə hüququ

I.Hər kəsin ana dilindən istifadə etmək hüququ vardır. Hər kəsin istədiyi dildə tərbiyə və təhsil almaq, yaradıcılıqla məşğul olmaq hüququ vardır.

II.Heç kəs ana dilindən istifadə hüququndan məhrum edilə bilməz.

M a d d ə 4 6 . Şərəf və ləyaqətin müdafiəsi hüququ

I.Hər kəsin öz şərəf və ləyaqətini müdafiə etmək hüququ vardır.

II.Şəxsiyyətin ləyaqəti dövlət tərəfindən qorunur. Heç bir hal şəxsiyyətin ləyaqətinin alçaldılmasına əsas verə bilməz.

III.Heç kəsə işgəncə və əzab verilə bilməz. Heç kəs insan ləyaqətini alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qala bilməz.

Özünün könüllü razılığı olmadan heç kəsin üzərində tibbi, elmi və başqa təcrübələr aparıla bilməz.

M a d d ə 4 7 . Fikir və söz azadlığı

I.Hər kəsin fikir və söz azadlığı vardır.

II.Heç kəs öz fikir və əqidəsini açıqlamağa və ya fikir və əqidəsindən dönməyə məcbur edilə bilməz.

III.İrqi, milli, dini, sosial və hər hansı digər meyara əsaslanan ədavət və düşmənçilik oyadan təşviqata və təbliğata yol verilmir.

M a d d ə 4 8 . Vicdan azadlığı

I.Hər kəsin vicdan azadlığı vardır.

II.Hər kəsin dinə münasibətini müstəqil müəyyənləşdirmək, hər hansı dinə təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə etiqad etmək, yaxud heç bir dinə etiqad etməmək, dinə münasibəti ilə bağlı əqidəsini ifadə etmək və yaymaq hüququ vardır.

III.Dini mərasimlərin yerinə yetirilməsi, ictimai qaydanı pozmursa və ya ictimai əxlaqa zidd deyildirsə, sərbəstdir.

IV.Dini etiqad və əqidə hüquq pozuntusuna bəraət qazandırmır.

V.Heç kəs öz dini etiqadını və əqidəsini ifadə etməyə (nümayiş etdirməyə), dini mərasimləri yerinə yetirməyə və ya dini mərasimlərdə iştirak etməyə məcbur edilə bilməz.

M a d d ə 4 9 . Sərbəst toplaşmaq azadlığı

I.Hər kəsin başqaları ilə birlikdə sərbəst toplaşmaq azadlığı vardır.

II.Hər kəsin başqaları ilə birlikdə müvafiq dövlət orqanlarını qabaqcadan xəbərdar etməklə, ictimai qaydanı və ya ictimai əxlaqı pozmamaq şərtilə, dinc, silahsız yığışmaq, yığıncaqlar, mitinqlər, nümayişlər, küçə yürüşləri keçirmək, piketlər düzəltmək hüququ vardır

M a d d ə 5 0 . Məlumat azadlığı

I.Hər kəsin istədiyi məlumatı qanuni yolla axtarmaq, əldə etmək, ötürmək, hazırlamaq və yaymaq azadlığı vardır.

II.Kütləvi informasiyanın azadlığına təminat verilir. Kütləvi informasiya vasitələrində, o cümlədən mətbuatda dövlət senzurası qadağandır.

III.Hər kəsin kütləvi informasiya vasitələrində dərc edilən və onun hüquqlarını pozan və ya mənafeələrinə xələl gətirən məlumatı təkzib etmək və ya ona cavab vermək hüququna təminat verilir.

M a d d ə 5 1 . Yaradıcılıq azadlığı

I.Hər kəsin yaradıcılıq azadlığı vardır.

II.Dövlət ədəbi-bədii, elmi-texniki və başqa yaradıcılıq növlərinin azad həyata keçirilməsinə təminat verir.

M a d d ə 5 2 . Vətəndaşlıq hüququ

Azərbaycan dövlətinə mənsub olan, onunla siyasi və hüquqi bağlılığı, habelə qarşılıqlı hüquq və vəzifələri olan şəxs Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdır. Azərbaycan Respublikasının ərazisində və ya Azərbaycan

Respublikasının vətəndaşlarından doğulmuş şəxs Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdır. Valideynlərindən biri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan şəxs Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdır.

M a d d ə 5 3 . Vətəndaşlıq hüququnun təminatı

I.Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı heç bir halda Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığından (onun qanunla müəyyən edilmiş itirilmə halları istisna olmaqla) məhrum edilə bilməz.

II.Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı heç bir halda Azərbaycan Respublikasından qovula və ya xarici dövlətə verilə bilməz.

III.Azərbaycan Respublikası onun ərazisindən kənarında müvəqqəti və ya daimi yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hüquqi müdafiəsinə təminat verir və onlara hamilik edir.

M a d d ə 5 4 . Cəmiyyətin və dövlətin siyasi həyatında iştirak hüququ

I.Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının cəmiyyəti və dövlətin siyasi həyatında maneəsiz iştirak etmək hüququ vardır.

II.Dövlətə qarşı qiyama və ya dövlət çevrilişinə müstəqil müqavimət göstərmək Azərbaycan Respublikasının hər bir vətəndaşının hüququdur.

M a d d ə 5 5 . Dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ

I.Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ vardır. Bu hüququ onlar bilavasitə və ya nümayəndələri vasitəsi ilə həyata keçirə bilirlər.

II.Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları dövlət orqanlarında qulluq etmək imkanına malikdirlər. Dövlət orqanlarının vəzifəli şəxsləri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları sırasından təyin edilirlər. Əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər dövlət qulluğuna qanunla müəyyən edilmiş qaydada qəbul edilə bilirlər.

M a d d ə 5 6 . Seçki hüququ

I.Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına seçmək və seçilmək, habelə referendumda iştirak etmək hüququ vardır.

II.Məhkəmənin qərarı ilə fəaliyyət qabiliyyətsizliyi təsdiq olunmuş şəxslərin seçkilərdə, habelə referendumda iştirak etmək hüququ yoxdur.

III.Hərbi qulluqçuların, hakimlərin, dövlət məmurlarının, din xadimlərinin, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü ilə azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslərin, bu Konstitusiyada və qanunda nəzərdə tutulan digər şəxslərin seçilmək hüququ qanunla məhdudlaşdırıla bilər.

M a d d ə 5 7 . Müraciət etmək hüququ

I.Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına şəxsən müraciət etmək, habelə fərdi və kollektiv yazılı müraciətlər göndərmək hüququ vardır. Hərbi qulluqçular bu hüquqdan yalnız fərdi qaydada istifadə edə bilirlər. Hər bir müraciətə qanunla müəyyən edilmiş qaydada və müddətlərdə yazılı cavab verilməlidir.

II.Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin, siyasi partiyaların, həmkarlar ittifaqlarının və digər ictimai birliklərin, habelə ayrı-ayrı vətəndaşların fəaliyyətini və ya işini tənqid etmək hüququ vardır. Tənqiddə görə təqib qadağandır. Təhqir və böhtan tənqid sayıla bilməz.

M a d d ə 5 8 . Birləşmək hüququ

I.Hər kəsin başqaları ilə birləşmək hüququ vardır.

II.Hər kəs istənilən birlik, o cümlədən siyasi partiya, həmkarlar ittifaqı və digər ictimai birlik yaratmaq və ya mövcud birliyə daxil olmaq hüququna malikdir. Bütün birliklərin sərbəst fəaliyyətinə təminat verilir.

III. Heç kəs hər hansı birliyə daxil olmağa və onun üzvlüyündə qalmağa məcbur edilə bilməz.

IV. Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ya hər hansı hissəsində qanuni dövlət hakimiyyətini zorla devirmək məqsədi, cinayət hesab edilən digər məqsədlər güdən və ya cinayətkar üsullardan istifadə edən birliklər qadağandır. Konstitusiyanı və qanunları pozan birliklərin fəaliyyətinə yalnız məhkəmə qaydasında xitam verilə bilər.

M a d d ə 5 9 . Azad sahibkarlıq hüququ

I. Hər kəs qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada öz imkanlarından, qabiliyyətindən və əmlakından sərbəst istifadə edərək təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə azad sahibkarlıq fəaliyyəti və ya qanunla qadağan edilməmiş digər iqtisadi fəaliyyət növü ilə məşğul ola bilər.

II. Dövlət sahibkarlıq sahəsində yalnız dövlət maraqlarının, insan həyatının və sağlamlığının müdafiəsi ilə bağlı tənzimləməni həyata keçirir.

M a d d ə 60. Hüquq və azadlıqların inzibati və məhkəmə təminatı

I. Hər kəsin hüquq və azadlıqlarının inzibati qaydada və məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir.

II. Hər kəsin hüququ var ki, onun işinə qərəzsiz yanaşsın və həmin iş inzibati icraat və məhkəmə prosesində əqləbatan müddətdə baxılsın.

III. Hər kəsin inzibati icraat və məhkəmə prosesində dinlənmək hüququ vardır.

IV. Hər kəs dövlət orqanlarının, siyasi partiyaların, hüquqi şəxslərin, bələdiyyələrin və vəzifəli şəxslərin hərəkətlərindən və hərəkətsizliyindən inzibati qaydada və məhkəməyə şikayət edə bilər.

M a d d ə 6 1 . Hüquqi yardım almaq hüququ

I. Hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ vardır.

II. Qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda hüquqi yardım ödənişsiz, dövlət hesabına göstərilir.

III. Hər bir şəxsin səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən tutulduğu, həbsə alındığı, cinayət törədilməsində ittiham olunduğu andan müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüququ vardır.

M a d d ə 6 2 . Məhkəmə aidiyyətinin dəyişdirilməsinə yol verilməməsi

Hər kəsin onun işinə qanunla müəyyən edilmiş məhkəmədə baxılması hüququ vardır.

Şəxsin razılığı olmadan onun işinə başqa məhkəmədə baxılmasına yol verilmir.

M a d d ə 6 3 . Təqsirsizlik prezumpsiyası

I. Hər kəsin təqsirsizlik prezumpsiyası hüququ vardır. Cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxs, onun təqsiri qanunla nəzərdə tutulan qaydada sübuta yetirilməyibsə və bu barədə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü yoxdursa, təqsirsiz sayılır.

II. Şəxsin təqsirli olduğuna əsaslı şübhələr varsa, onun təqsirli bilinməsinə yol verilmir.

III. Cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən şəxs özünün təqsirsizliyini sübuta yetirməyə borclu deyildir.

IV. Ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlardan istifadə oluna bilməz.

V. Məhkəmənin hökmü olmasa, kimsə cinayətdə təqsirli sayıla bilməz.

M a d d ə 6 4 . Bir cinayətə görə təkrarən məhkum etməyə yol verilməməsi

Heç kəs bir cinayətə görə təkrarən məhkum edilə bilməz. (ancaq təqsirləndirilə bilər)

M a d d ə 6 5 . Məhkəməyə təkrar müraciət hüququ

Məhkəmənin məhkum etdiyi hər bir şəxsin öz barəsində çıxarılmış hökmə qanunla nəzərdə tutulan qaydada yuxarı məhkəmədə yenidən baxılması, habelə özünün əfv edilməsi və cəzasının yüngülləşdirilməsi haqqında müraciət etmək hüququ vardır.

M a d d ə 6 6 . Qohumların əleyhinə ifadə verməyə məcbur etməyə yol verilməməsi

Heç kəs özünə, arvadına (ərinə), övladlarına, valideynlərinə, qardaşına, bacısına qarşı ifadə verməyə məcbur edilə bilməz. Əleyhinə ifadə verilməsi məcburi olmayan qohumların tam siyahısı qanunla müəyyən edilir.

M a d d ə 67. Tutulan, həbsə alınan və cinayət törədilməsində təqsirləndirilən şəxslərin hüquqları

I.Səlahiyyətli dövlət orqanlarının tutduğu, həbsə aldığı, cinayət törədilməsində təqsirləndirdiyi hər bir şəxsə dərhal onun hüquqları bildirilir və tutulmasının, həbsə alınmasının və cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinin səbəbləri izah edilir.

II.Cinayət törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxs məhkum edilməzdən əvvəl dinlənilməlidir.

M a d d ə 6 8 . Özbaşınalıqdan müdafiə və vicdanlı davranış hüququ

I.Hər kəsin dövlət orqanlarının ona münasibətdə özbaşınalığı istisna edən vicdanlı davranışına hüququ vardır.

II.Cinayət, habelə hakimiyyətdən sui-istifadə nəticəsində zərər çəkmiş şəxsin hüquqları qanunla qorunur. Zərər çəkmiş şəxsin ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində iştirak etmək və ona vurulmuş zərərin ödənilməsinə tələb etmək hüququ vardır.

III.Hər kəsin dövlət orqanlarının yaxud onların vəzifəli şəxslərinin qanuna zidd hərəkətləri və ya hərəkətsizliyi nəticəsində vurulmuş zərərin dövlət tərəfindən ödənilməsi hüququ vardır.

IV.Dövlət, dövlət qulluqçuları ilə birlikdə, dövlət qulluqçularının qanuna zidd hərəkətləri və hərəkətsizliyi nəticəsində insan hüquq və azadlıqlarına dəymiş ziyana görə və onların təminatının pozulmasına görə mülki məsuliyyət daşıyır.

M a d d ə 6 9 . Əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin hüquqları

I.Əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasında olarkən, qanunla və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilə ilə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları ilə bərabər bütün hüquqlardan istifadə edə bilər və bütün vəzifələri yerinə yetirməlidirlər.

II.Azərbaycan Respublikası ərazisində daimi yaşayan və ya müvəqqəti qalan əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin hüquq və azadlıqları yalnız beynəlxalq hüquq normalarına və Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq məhdudlaşdırıla bilər.

M a d d ə 7 0 . Siyasi sığınacaq hüququ

I.Hamilıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə siyasi sığınacaq verir.

II.Siyasi əqidəsinə görə, habelə Azərbaycan Respublikasında cinayət sayılmayan əmələ görə təqib edilən şəxslərin başqa dövlətə verilməsinə yol verilmir.

M a d d ə 7 1 . İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı

I.Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur.

II.İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırıla bilməz. Hər kəsin hüquq və azadlıqları bu Konstitusiyada və qanunlarda müəyyən edilmiş əsaslarla, habelə digərlərinin hüquq və azadlıqları ilə məhdudlaşır. Hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması dövlət tərəfindən gözlənilən nəticəyə mütənasib olmalıdır.

III.Müharibə, hərbi vəziyyət və fəvqəladə vəziyyət, habelə səfərbərlik elan edilərkən insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq öhdəliklərini nəzərə almaq şərti ilə qismən və müvəqqəti məhdudlaşdırıla bilər. Həyata keçirilməsi məhdudlaşdırılan hüquq və azadlıqlar haqqında əhaliyə qabaqcadan məlumat verilir.

IV.Heç bir halda heç kəs din, vicdan, fikir və əqidəsinə açıqlamağa məcbur edilə bilməz və bunlara görə təqsirləndirilə

bilməz.

V.Bu Konstitusiyanın heç bir müddəsi insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının ləğvinə yönəldilmiş müddəə kimi təfsir edilə bilməz.

VI.Azərbaycan Respublikası ərazisində insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları birbaşa qüvvədədir.

VII.İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının pozulması ilə əlaqədar mübahisələri məhkəmələr həll edir.

VIII.Heç kəs törədildiyi zaman hüquq pozuntusu sayılmayan əmələ görə məsuliyyət daşımır. Hüquq pozuntusu törədildikdən sonra yeni qanunla bu cür hərəkətlərə görə məsuliyyət aradan qaldırılmışsa və ya yüngülləşdirilmişsə, yeni qanun tətbiq edilir.

IX.**Hər kəs** qanunla qadağan olunmayan hərəkətləri edə bilər və heç kəs qanunla nəzərdə tutulmayan hərəkətləri etməyə məcbur edilə bilməz.

X.Dövlət orqanları yalnız bu Konstitusiya əsasında, qanunla müəyyən edilmiş qaydada və hədudlarda fəaliyyət göstərə bilərlər.

IV f ə s i l

VƏTƏNDAŞLARIN ƏSAS VƏZİFƏLƏRİ

M a d d ə 7 2 . Vətəndaşların vəzifələrinin əsası

I.Dövlət və cəmiyyət qarşısında hər bir şəxs onun hüquq və azadlıqlarından bilavasitə irəli gələn vəzifələr daşıyır. Hər kəsin üzərinə vəzifələr yalnız bu Konstitusiya ilə və ya qanunla qoyula bilər.

II.**Hər bir şəxs** Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına əməl etməli, başqa şəxslərin hüquq və azadlıqlarına hörmət bəsləməli, qanunla müəyyən edilmiş digər vəzifələri yerinə yetirməlidir.

III.Qanunu bilməmək məsuliyyətdən azad etmir.

Qeyd:

Vəzifələr:

- Vergilər və başqa dövlət ödənişləri
- Vətənə sədaqət
- Dövlət rəmzlərinə hörmət
- Vətəni müdafiə
- Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması
- Ətraf mühitin qorunması
- Qanuna zidd vəzifələrin icrasına yol verilməməsi
- Məsuliyyət

M a d d ə 7 3 . Vergilər və başqa dövlət ödənişləri

I.Qanunla müəyyən edilmiş vergiləri və başqa dövlət ödənişlərini tam həcmdə və vaxtında ödəmək **hər bir kəsin borcudur.**

II.Heç kəs qanunla nəzərdə tutulmuş əsaslar olmadan və qanunda göstərilmiş həcmdən əlavə vergiləri və başqa dövlət ödənişləri ödəməyə məcbur edilə bilməz.

M a d d ə 7 4 . Vətənə sədaqət

I.Vətənə sədaqət müqəddəsdir.

II.Vəzifəyə seçilmə və ya təyinat yolu ilə qanunvericilik, icra və ya məhkəmə hakimiyyəti orqanlarında işləyən şəxslər öz vəzifələrini dürüst və layiqincə yerinə yetirməməyə görə məsuliyyət daşıyırlar və qanunla müəyyən edilmiş hallarda and içirlər.

III.Vəzifəyə seçilmə və ya təyinat yolu ilə qanunvericilik, icra və ya məhkəmə hakimiyyəti orqanlarında işləyən,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına sadıq qalacağına and içmiş şəxs dövlətə qarşı cinayətdə, o cümlədən dövlətə qarşı qiyamda və ya dövlət çevrilişində ittiham edilibsə və bu ittiham əsasında məhkum olunubsa, həmin vəzifədən getmiş sayılır və bir daha bu vəzifəni tuta bilməz.

M a d d ə 7 5 . D ö v l ət r ə m z l ər i n ə h ö r m ət

I. **Hər bir vətəndaş** Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzlərinə - bayrağına, gerbinə və himninə hörmət etməlidir.
II. Dövlət rəmzlərinə hörmətsizliyin nümayiş etdirilməsi qanunla müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur.

M a d d ə 7 6 . V ət ə n i m ü d a f i ə

I. Vətəni müdafiə **hər bir vətəndaşın** borcudur. Qanunla müəyyən edilmiş qaydada vətəndaşlar hərbi xidmət keçirlər.
II. Vətəndaşların əqidəsi həqiqi hərbi xidmət keçməyə ziddirsə, qanunla müəyyən edilmiş hallarda həqiqi hərbi xidmətin alternativ xidmətlə əvəz olunmasına yol verilir.

M a d d ə 7 7 . T a r i x v ə m ə d ə n i y y ət a b i d ə l ər i n i n q o r u n m a s ı

Tarix və mədəniyyət abidələrini **qorumaq hər bir şəxsin** borcudur.

M a d d ə 7 8 . Ə t r a f m ü h i t i n q o r u n m a s ı

Ətraf mühitin **qorunması hər bir şəxsin** borcudur.

M a d d ə 7 9 . Q a n u n a z i d d v ə z i f ə l ər i n i c r a s ı n a y o l v e r i l m ə m ə s i

Həç kəs Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və ya qanunlarına zidd vəzifələrin icrasına məcbur edilməz.

M a d d ə 8 0 . M ə s u l i y y ət

Konstitusiyanın və qanunların pozulması, o cümlədən Konstitusiyada və qanunlarda nəzərdə tutulan hüquqlardan sui-istifadə və ya vəzifələrin yerinə yetirilməməsi qanunla müəyyən edilən məsuliyyətə səbəb olur.

Qeyd:

Eyni Hüquq Və Azadlıq – Kişi və Qadın
Bərabər Hüquqa Malikdir – Ər və Arvad
Sərbəst Bağlanılır – Əmək Müqaviləsi
Könüllü Bağlanılır - Nikah
Yalnız Məhkəmə Qaydasında Xitam Verilir – Kostitusiya və Qanunları
Pozan Birliklərin Fəaliyyətinə
Məhkəmələr Həll Edir – İnsan Vətəndaş Hüquq və Azadlıqları ilə Bağlı
Mübahisələri
Sosial Müavinət – İşsizlər
Sosial Təminat – Hər Kəs
Referendumu Təyin Edir – Prezident
Referendumun Təyin Edilməsi – MM həll Etdiyi Məsələlər
Referendum – MM Ümumi Qayda

Bu maddələr Referenduma çıxarıla bilməz!

Maddə 1. Hakimiyyətin mənbəyi
Maddə 2. Xalqın suverenliyi
Maddə 6. Hakimiyyətin mənimsənilməsinə yol verilməməsi
Maddə 7. Azərbaycan dövləti
Maddə 8. Azərbaycan dövlətinin başçısı
Maddə 21. Dövlət dili